

הקהילה בגולה ובגאולה - ממגננה למוקד השפעה

הרב חגי גרינפלד

א. מבוא

ב. משכ"ן - מודל ההנהגה האידיאלי

ג. הקהילה בגולה - ראייה היסטוריוסופית

ד. "תלמוד ומעשה" - היחס בין הרב לקהילה

ה. מה השתנה עם קום המדינה - הקהילה הארץ-ישראלית

ו. אתגרים רוחניים של היחיד והקהילה בעידן המודרני

ז. אתגרי הקהילה החדשים בדור הגאולה: תפקיד הקהילה ורב הקהילה בימינו

ח. אז מה עושים? יעדים מעשיים עבור הרב וקהילתו

ט. סיכום

א. מבוא

במאמר זה ננסה לבחון את מאפייני הקהילה הדתית בארץ ישראל ותפקידה ההיסטורי כמקדמת שינוי עומק בעם ישראל - במישור הרוחני.

נבחן תחילה, בראייה היסטוריוסופית, את מודל המשכ"ן המייצג את מצבה האידיאלי של האומה. נבחן כיצד הקהילה הגלותית בנתה לאורו את זהותם הדתית של חבריה. כמו כן נברר את סוגיית "תלמוד לעומת מעשה" ונבחן דרכים להגשמת האידיאל תוך בחינת תפקיד רב הקהילה כמקדם תהליכים רוחניים בקהילתו. נעקוב אחר השינוי שחל על הקהילה הקלאסית במעבר שלה מגלות לגאולה ומהעולם הישן לעולם המודרני. לאור זאת, ניחשף לאתגרים הרוחניים החדשים הניצבים לפתחנו בימינו אנו, ונציע דרכים להתמודדות עמהם. כחלק מההתמודדות ננסה להציע מודל חדש של קהילה דתית, קהילה המעצבת בקרב

חבריה זהות של עובדי ה' ושגרירים לשינוי רוחני בעם ישראל, מתוך אחריות על עם ישראל כולו הפוסע לקראת גאולתו.

ב. משכ"ן - מודל ההנהגה האידיאלי

כדי להכיר את הקהילה האידיאלית על המנגנונים שלה, יש לבחון תחילה את המודל האידיאלי של מנגנוני ההנהגה של האומה בכלל. המודל האידיאלי של הנהגת האומה נמצא בתורה בשני מקומות: בפרשת שופטים - בצורה מפורשת, ובפרשת תרומה - ברמיזה. בפרשת שופטים התורה מציגה ארבעה סוגים של הנהגה בישראל הפועלים במקביל: המלך - החולש על ההנהגה המעשית של האומה - כלכלה וביטחון, ולצידו, משמשים בקודש: השופט, הכהן והנביא. השופטים מייצגים את התורה - החוקה של האומה, הכהנים, המשרתים במקדש, מקשרים בין העם לבין ה', והנביא שומר על "ערוץ תקשורת" ישיר בין ה' לעם. ניתן לתמצת את ארבע המערכות בראשי התיבות משכ"ן (מלך, שופט, כהן, נביא).

פרשת תרומה, המתארת את המשכן וכליו, היא המקור השני לצורות ההנהגה הללו. התבוננות בכלי המשכן מאפשרת הצצה אל המודל שהזכרנו: מתוך ששת כלי המשכן, שלושה כלים משקפים את שלוש צורות ההנהגה: הארון, השולחן ומזבח הקטורת - שלושתם מעוטרים ב"כתר", או בלשון התורה: "זר זה סביב".¹ הזר של ארון הברית מייצג את השופטים המתעטרים ב"כתר תורה";² הארון הוא

1 השווה למשנה באבות (ד, יג): "רבי שמעון אומר שלשה כתרים הם: כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהן": ניתן לקשר את "כתר שם טוב" עם הנבואה, שהיא אופפת בזמן השראת השכינה על שלוש המערכות האחרות. כמו כן, בניגוד לשלושת הכתרים הראשונים שהם בידי אדם (המלך בגבורתו תופס את השלטון, החכם הופך לשופט והכהן השומר על ייחוסו לאחר שנטהר ולובש את בגדי הקודש יכול לגשת לעבוד במקדש), הרי שהנביא תלוי בה'. ברצות ה' יפנה אליו ויעשהו ל"נביא", לא ירצה - הרי הוא ככל האדם. רעיון זה יחזור על עצמו בהמשך המאמר, שם נטען שברמה הלאומית, לאחר השגת המלכות הסנהדרין והמקדש, יבוא ה' וישלים מצדו את המהלך והוא יחזיר שכינתו לציון.

2 חז"ל מתארים את ה'סודר', כיסוי הראש שהחכמים היו חובשים לראשם. הסודר הוא כעין "כתר תורה" של החכמים. גם לאותיות התורה עצמן יש "כתר": ייתכן שהתגים המעטרים מלמעלה את האותיות שבספר התורה ושהופכים אותן לאותיות מיוחדות עם "זר", אף הן

גם מקור הנבואה.³ הזר שעל שולחן לחם הפנים, מייצג את כתר המלך, האחראי על הלחם, קרי הרווחה הכלכלית של העם. זר הזהב הסובב את מזבח הקטורת מייצג את הכהונה: המילה 'קוטרא' בארמית, משמעה: קשר. תפקיד הכהן הוא לחבר בינינו לבין אבינו שבשמים ובין אדם לחברו.⁴

הפסיקתא⁵ אף מגדילה לעשות ומוכיחה את מדרג החשיבות בין הפונקציות השונות: "כתר תורה" מוביל בראש, אחריו - "כתר מלכות", ואחריהם - "כתר כהונה והנבואה". המדרג המוצג בפסיקתא מפתיע: באופן ראשוני אנו נוטים לייחס חשיבות עליונה וראשונה במעלה לבעל השליטה המעשית: למלך, לראש המדינה, לראש העיר, ורק לאחר מכן לאנשי הרוח. הפער הקיים בין הבולטות המעשית של "כתר מלכות" ובין המעמד הערכי הפנימי של "כתר תורה" יוצר מתח מובנה. סיפור הריגת חכמי הסנהדרין על ידי אלכסנדר ינאי⁶ הוא דוגמה טובה למתיחות זו. המצב האידיאלי הוא כאשר שתי המערכות פועלות במשולב זו עם זו תוך שהמלך מכיר בעולם הפנים כמקור לסמכות שלטונו. המודל הנכון של שילוב בין כוח המעש לכוח הרוח הוא קומה על גבי קומה, "דרך ארץ" ש"קדמה לתורה": בעוד המלך דואג לצורכי הביטחון והכלכלה - קומה א', השופט (מוסד הסנהדרין)

מייצגות את "כתר התורה".

- 3 ארון הברית מייצג הן את "כתר תורה" משום שהתורה מונחת בתוכו, הן "כתר נבואה". הארון משמש גם כמקום מנוחת התורה וגם כמקור להופעת הנבואה. שני התפקידים הללו של הארון באים לידי ביטוי בשמות שניתנו לארון עצמו - "ארון העדות" (מלשון עדות, שהוא משמר את "לוחות העדות" המונחים בתוכו), ולמבנה שנבנה בעבורו - "אוהל מועד" (מלשון התוועדות, שהרי דבר ה' יוצא "מעל הכפורת, מבין שני הכרובים"). ראה בהרחבה במאמריו של הרב מרדכי, לדוגמה: "ענייני משכן" (הופיע באתר ישיבת הר עציון).
- 4 לא בכדי הפכה הקטורת לסמל הכהונה, ככתוב בברכה לשבט לוי: "יְשִׁימוּ קִטּוֹרֶה בְּאַפָּךָ וְקָלִיל עַל מִזְבְּחֶךָ" (דברים לג, י). כמו כן, חז"ל מוסרים לנו (יומא כו ע"א) שדווקא עבודת הקטורת היא שהעשירה את הכהנים. ראה גם מאמרו של הרב אלחנן סמט (בספרו עיונים בפרשות השבוע, סדרה ראשונה, על פרשת תצוה, עמ' 237) המראה שתפקיד מזבח הקטורת הוא לקשר בין מזבח החיצון - המייצג את עם ישראל הפונה לה', לבין קודש הקודשים - המקום שבו ה' פונה אלינו.
- 5 תוספתא, הוריות ב, ח (מובא גם בבמדבר רבה ו, א).
- 6 סנהדרין יט ע"א-ע"ב.

לצד הכוהן והנביא, דואגים לקומה ב', שעניינה הפחת רוח חיים בממלכה. העובדה שמקור הסמכות הוא התורה ורצון ה', יוצרת תפקיד נוסף למנגנוני הרוח: להוות הגורם המאזן למלך ואף להוכיח אותו בעת הצורך.

לדאבון לב, מודל המשכ"ן לא האריך ימים ושנים. בחינה של תולדות מלכי ישראל מעלה תמונה עגומה למדי: רוב המלכים הרשיעו, מי פחות ומי יותר. ספרי הנביאים מלאים בביקורת כלפי המלך ושלטונו המושחת. נבואות התוכחה כלפי השופטים והכוהנים ("שרייך סוררים", "למה לי רוב זבחים?") מלמדות על פשיטת רגל רוחנית ושחיתות שפשתה אף לרובד הפנימי של מלכות ישראל. מהו הגורם לכישלון? נראה שהגורם המכריע לנפילה הרוחנית של מערכות השלטון הוא "יצרא דעבודה זרה" ששלט במלוא תוקפו בזמן מלכות ישראל. העבודה הזרה העמידה אלטרנטיבה "רוחנית" לשופטי הצדק, לכוהנים - זרע קודש, ולנביאי האמת. נראה לומר שתחילה המלך הוא שנמשך אחר העבודה הזרה ולאחר מכן המיר את מערכות הרוח (שהיו עבורו "אפוזיציה לוחמת") למערכת שהתאימה לו: כוהנים של מקדשי עבודה זרה, שופטים-מטעם ונביאי שקר. מלכות ישראל במצבה זה לא יכלה להמשיך ולהתקיים, והדרך לחורבן ולגלות הייתה בלתי נמנעת.

ג. הקהילה בגולה - ראייה היסטוריוסופית

עד כה סקרנו את מודל ההנהגה האידיאלי - ברמה הלאומית (עם המתח המובנה הקיים בו בין ניהול החומר למערכות הרוח). סקירה זו תשמש אותנו כעת כנקודת ייחוס למבט על מנגנוני הקהילה, כפי שהיו במרוצת הדורות, הן בגלות, הן בשובנו ארצה והן ככלי להשלמת הגאולה לכלל חזרה למודל האידיאלי הנ"ל.

כשעם ישראל יצא לגלות הוא שימר את מודל ההנהגה הלאומית, אך באופן מיניאטורי: הממלכה הצטמצמה לבית הכנסת ולגטו היהודי, ובהתאם לכך השתנו נושאי התפקידים בקהילה הגלותית: "השופט" או מוסד "הסנהדרין" בא לידי ביטוי מעתה ברב הקהילה; "המלך" הוא כעת הגבאי או "ראשי הקהל"; "הכוהן", המחבר באמצעות עבודת הקרבנות במקדש בין ישראל לאביהם שבשמים, הוא החזן, ותוכחות "הנביא" נשמעות מגורנו של הדרשן.⁷

7 על פי מה ששמעתי משיחותיו של הרב שרקי, מתוך סדרת השיעורים "חמישה חומשי

כמו בבית הכנסת גם בשאר מערכות החיים של הקהילה הגלותית ניתן לזהות את המודל הזה: במסגרת האוטונומיה שניתנה לה ניהלה הקהילה מערך של מוסדות צדקה וחינוך לצד מערך שירותי דת. המערכות הללו היו כפופות לבעלי התפקידים שצוינו: הרב, או אב בית הדין, פיקחו על מערך שירותי הדת ועל האחראים השונים: השוחט, המלמד, סופר הסת"ם, הבלנית וכו'. כולם היו כפופים להנחיות הרב. לעומתם, מוסדות הכנסת האורחים, בית הרפואה, הגמ"ח, היו כפופים לראשי הקהל.

בשבתנו על אדמתנו, המלך ניהל את מערכות החיים, את הצבא, הכלכלה והפוליטיקה. לא כן בגולה. הקהילה שהצטמצמה ל"ד" אמות של הלכה", הייתה עסוקה בהישרדות. הקהילה עמלה על בניית מעטה שריון שיגן עליה מפני השלטונות. בעוד מלך ישראל שהיה נתון במרוץ החיים נזקק ל"מערכת בלמים" רוחנית, שתנתב את הממלכה בדרך התורה, הקהילה, שחיה בניתוק מניהול מערכות החיים, התמקדה בניהול חיי הרוח. האיום של עבודה זרה הוחלף באיום של שנאה ואנטישמיות, שרק חידד את הזהות היהודית.

הפער בין "כתר מלכות" ל"כתר תורה", בין הגבאי לרב, הצטמצם עד כדי כך שפעמים רבות קשה היה להבחין היכן מסתיים תחום תפקידו של הרב והיכן מתחיל תחום אחריותו של הגבאי: השניים נטלו על עצמם את אותן המשימות: שתדלנות, גמילות חסדים, ותוכחה כנגד חברי קהילה סוררים. המתח המעשי בין קודש לחול, שליווה את ממלכת ישראל, הוחלף בגלות במתח ערכי: הצורך להכריע בעניין מתן עדיפות בין שני ערכים מנוגדים - "מעשה גדול או תלמוד גדול".⁸

תורה, פרשת שבוע", ספר דברים, פרשת שופטים (הופיע באתר: "שיעוריו וכתביו של הרב אורי עמוס שרקי").

8 קידושין מ ע"ב. אמנם הוויכוח שניטש בין רבי עקיבא וחכמים בעליית בית נתזה, התחולל בלוד שבארץ ישראל ולא בגולה, אבל מבחינה פוליטית והיסטורית הוא מייצג את המציאות הגלותית. הוויכוח ניטש בימי מרד בר-כוכבא, המציין את תחילת התפרקות היישוב היהודי בארץ ישראל ו"גלות אדום".

ד. "תלמוד ומעשה" - היחס בין הרב לקהילה

הוויכוח המפורסם אם "תלמוד גדול" או "מעשה גדול", הוא דילמה המלווה אותנו עד ימינו אנו. במסגרת לימודי בארגון "ברקאי" נסענו לשומרון למפגש עם רבני השומרון, והרבנים הציגו את משנתם בנוגע לתפקיד הרב. לא אשכח את הפער העצום שהתגלה בין עמדת הרב אליעזר מלמד לבין עמדתו של הרב אליקים לבנון. בעיניי, הרב אליעזר מלמד ייצג את "תלמוד גדול" בעוד הרב אליקים לבנון ייצג את "מעשה גדול". הרב מלמד טען שתפקיד הרב הוא אחד ויחיד: מסירת תורה לקהל מרעיתו. כל יתר התפקידים בחיי הקהילה - חסד, שלום בית, גובה המחיצה, חינוך הילדים, אופיים של אירועי התרבות וכו' - כולם באחריות הגבאים. "מה שהגבאים עושים זה מאוד חשוב", טען הרב מלמד, "אבל אין זה מתפקיד הרב". תפקיד הרב הוא ללמד את הגבאים מהי הדרך הרצויה, והם, בהשפעתם החברתית והפוליטית, מנתבים את חיי הקהילה שתלך בדרך התורה. לדבריו, "אם למשל ישנם אנשים מהקהילה או היישוב שמקדמים שחיה בברכה מעורבת, אסור לרב להתעמת עם בעלי היוזמה, אלא יעביר ארבעה-חמישה שיעורים בנושא צניעות והמסר כבר יעבור. מי שינהלו בפועל את המאבק הם הגבאים".

לעומתו, הרב אליקים לבנון, המייצג בעיניי את "מעשה גדול", דוגל בשיטה לפיה הרב מעורב בכול: החל מפסיקת הלכה והכרעה בסכסוכי שכנים, וכלה בליווי משפחה נזקקת לבנק כדי לסייע לה לקבל הלוואה. הרב אחראי על ליווי ויישום של כלל התהליכים המתרחשים בקהילה וביישוב, עד כדי כך שבשלב מסוים "הרב צריך לדעת, שיותר לא יהיה לו פנאי ללמוד תורה כפי שהיה לומד בעבר"⁹.

מהי אפוא הדרך הנכונה? מה על הרב לעשות? האם להתמקד במגרש הטבעי שלו - ללמוד וללמד, או להתפשט לעוד תחומים מעולם המעשה עד כדי כילוי זמנו היקר שהוקדש עד כה ללימוד התורה? "נענו כולם ואמרו: "תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה". אך שוב עולה השאלה המפורסמת כיצד לפרש הכרעה זו. דומני שהרב מלמד יפרש כך: גדול תלמוד - של הרב שהוא חד וצלול,

9 הציוטטים של הרב מלמד והרב לבנון הם על פי מיטב זכרוני ואין לקבלם כציטוט מדויק, מילה במילה.

תלמוד המעמיד תלמידים הרבה, ובהם גבאים תלמידי חכמים, המביא אותם לכלל מעשה. לעומת זאת, הרב לבנון יפרש, כך נראה, שגדול תלמוד בתקופת הישיבה, המביא את הרב שיצא מאותה הישיבה - לכלל מעשה, בחיבור בלתי אמצעי עם חברי הקהילה וצורכיהם.

אני הקטן, אין בכוחי להכריע בין שני הרים אלה, אך המסקנה שהגעתי אליה באופן אישי היא שהדבר תלוי מאוד במידת הכישרים והתכונות של הרב. אם מדובר ברב למדן, שכלתן, שדבריו נשמעים למרחוק והוא מוקף תלמידים הרבה, אדרבה יצמחו מתורתו גבאים הקמים ופועלים לאור הנחיותיו. אם הרב בעל יכולות חברות וניחן בעולם רגשי עשיר: חום, רגישות, אמפתיה, נדיבות, מטבע הדברים אנשים כבר יפנו אליו לעצה ולסיוע. נדמה שאינו דומה מי שמקבל סיוע מסתם חבר או איש מקצוע, למי שמקבל את הסיוע מהרב בכבודו ובעצמו. עצם האכפתיות והושטת העזרה בכוחן ליצור מציאות של "ומקרבם לתורה"¹⁰.

גורם נוסף שמשפיע על התנהלות הרב ובחירתו בין "תורה" ל"מעשה" הוא קהל מרעיתו: אינו דומה רב יישוב לרב בעיר, קהל תורני או בעל רקע כללי, אינו דומה רב שמונה באופן רשמי לתפקיד מוגדר לרב שאינו רשמי. לענ"ד, הקו המנחה צריך להיות יציאה מתוך עמדה של תורה ובחינה תורנית של כל עניין ועניין, וקבלת מלוא האחריות על כך שאם יש צרה וצוקה או עוול בקהילה, הם יטופלו, בין ישירות בידי הרב בין מכוחו.

ה. מה השתנה עם קום המדינה - הקהילה הארץ-ישראלית

לעיל סקרנו את מודל המשכ"ן האידיאלי - כפי שהתורה מתווה, ולעומתו את המודל של הקהילה בגלות, שיישמה את מודל המשכ"ן הלאומי באופן סמלי ומצומצם - ברמה הקהילתית. ראינו שהקהילה קיימה, בזעיר אנפין, את מערכות

10 הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל היה מבאר את המשנה באבות (א, יב): "הלל אומר, הוי מתלמידיו של אהרון אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה", כך: לא אהבת הבריות - בשביל לקרבן לתורה, אלא אהבת הבריות כי הם בריותיו של הקב"ה, וממילא התוצאה היא רצונם בקרבה לתורה. ראה בספר ביאור הרצי"ה לפרקי אבות, של הרב זאב נוימן, על משנה זו.

ההנהגה הלאומיות, בבחינת "הציבי לך ציונים"¹¹. כמו רחם המגונן על העובר מפני העולם החיצוני המאיים, כך גוננו הקהילה והגטו על היהודי מפני הסביבה הנוכרית העוינת.

עם חזרת עם ישראל לארצו ותקומת מדינת ישראל יש לבחון מחדש את תפקיד הקהילה. האם היהודי, אזרח מדינת ישראל, זקוק לקהילה מגוננת? האם הגבאים וראשי הקהל הם הכתובת עבורו בשביל קיום חיים יהודיים בטוחים?

כמו כן, אינה דומה הקהילה טרם השואה לזו שלאחר השואה: זמן קצר לפני קום המדינה חרבה יהדות אירופה על מאות קהילותיה המפוארות. הקריסה של הקהילה בשואה איננה רק במובן המספרי, יש כאן קריסה של עצם המודל: המודל של הגטו כרחם חמים ומגונן קרס. גם קהילות עדות המזרח הצטמצמו מאוד, פשוט כי רבים מהן עלו בשלמותן ארצה. חיסול הגלות ועמה הקהילה הקלאסית המוכרת, לצד קום המדינה - המספקת את מרב צרכינו - ייתרו לכאורה את הצורך בקהילה. מהו אפוא תפקיד הקהילה בימינו?

לפני שנשיב על שאלה זו, נציץ רגע אל הקהילה החרדית. העולם החרדי אינו מכיר בנס הגאולה ורואה במדינת ישראל "גלות". הצצה לחברה החרדית בכלל, ולחצרות החסידים בפרט, מראה לנו תמונת מצב הדומה למה שהכרנו בגולה: התכנסות לתוך מוסדות פנימיים¹² וקביעת חיי הקהילה על פי מנהיגיה, רבניה ואדמו"ריה.

11 ספרי דברים, פסקה מג. דרשת חז"ל נאמרה על קיום המצוות של כל פרט מישראל: בהיותם בגולה אין משמעות עצמית למצוות שהפרט מקיים אלא רק כתזכורת חיצונית לקראת השיבה לארץ ישראל, שהיא מקום עבודת ה'. ארץ ישראל הוא המקום שהקב"ה ייעד עבורנו, ולכן רק בה כל יהודי אמור לחיות את חייו ורק בה המצוות מקבלות את משמעותן העצמית. הטענה שהובאה כאן מרחיבה את המבט, מהיהודי במישור הפרטי למישור הלאומי, ה"ממלכה" הקטנה שהקימו לעצמם היהודים בנכר אינה אלא "ציונים" בלבד, תהא הקהילה שבנו שם גדולה ומפוארת אשר תהא (על פי "למהלך האידיאות" בספר אורות של הראי"ה).

12 מלבד הניתוק ממוסדות המדינה, החברה החרדית הכריזה מלחמת חורמה גורפת באינטרנט וברשתות הסלולר. החששות שהובילו להחלטה נחרצת זו, ברורים, אך המחיר הציבורי גדול: התנתקות מאחד ממוקדי ההשפעה המרכזיים בדורנו. בהמשך נדון במקומה ההיסטורי של המדיה בתהליך גאולתנו.

אפילו חברי הכנסת המייצגים את אותן הקהילות החרדיות, מתפקדים בעיקר כשדלנים - מטעם הקהילות ולטובתן ופחות כחברי פרלמנט הפועלים מתוך ראייה מדינית כוללת.

לפי השקפתנו, מדינת ישראל היא התגשמות "מלכות ישראל" שעליה דיברה התורה. נכון, המלך עדיין אינו "המלך המשיח" וממשלות ישראל עדיין אינן מחוקקות חוקים בעצה אחת עם "הסנהדרין", אך מבחינת הפונקציה העיקרית של "מלך" ו"מלכות" - קיום מערכות צבא וכלכלה - מדינת ישראל היא "מלכות" לכל דבר ועניין.¹³ מדינת ישראל פועלת ללא לאות למען אזרחיה ועמלה לספק לאזרח את כל צרכיו: ביטחון, תעסוקה, חינוך, בריאות ורווחה. כל מה שקיבל היהודי מהקהילה בגולה, הוא מקבל כיום ממערכות השלטון של מדינתו. מהו אם כן תפקיד הקהילה כיום?

לכאורה הקהילה כיום מיותרת, ואכן אנו רואים ש"פנים חדשות באו לכאן"; הקהילה כיום לבשה בעיקר אופי חברתי, היא מאגדת סביבה משפחות בעלות רקע סוציאקונומי דומה, השקפות עולם או מוצא דומים. ישנן קהילות רבות שמכנות את עצמן "קהילת דוברי אנגלית", "צרפתית" או "רוסית". ישנן קהילות המתהדרות בשם של שכונת המגורים היוקרתית שבה הן גרות. נראה שהקהילה הפכה לכעין מכנה משותף לחברה נעימה. אמנם חברתיות ומוקד שייכות הם דבר נפלא, אך האם עצם קיומנו תלוי בחברותנו בקהילה זו או אחרת? בגלות, יהודי היה חייב את הקהילה כדי לשרוד כיהודי. לעומת זאת, כאן במדינת ישראל חיינו אינם תלויים

13 ראשית, ראה בסוף הסידור ליום העצמאות בית מלוכה של הרב אורי שרקי, עמ' רלא. הרב שרקי מגדיר (ע"פ הלכות גולה לרמב"ם פרק ה הלכה יח; יחווה דעת, חלק ה סימן סד) שכל ישות בעלת בלעדיות על הצבא והמטבע נקראת "מלכות" לכל דבר ועניין.

שנית, אפילו פוסקי הלכה שאינם מחזיקים בעמדות ציוניות, מודים שיש לחוקי מדינת ישראל תוקף, אם לא מצד "דינא דמלכותא דינא", אזי מצדדים אחרים. בספר משפט החושן חלק ב' עמ' 75-78 דן בהרחבה בסוגיה זו. נוסף על כך, בספר משפט החושן חלק ב' עמ' 82-86 דן בהרחבה בשאלה אם צורת המשטר הדמוקרטי, כפי שהיא היום, נחשבת מלכות. הוא מביא שם מקורות רבים המאשרים טענה זו. וכן ראה בספר מלכות יהודה וישראל לרב יהודה זולדן, שהוסיף עוד מקורות המראים שהדמוקרטיה בימינו, יש לה תוקף של מלכות לכל דבר ועניין.

בקהילה. אדם יכול לקבל את כל צרכיו מהמדינה ולדלג לו בקלילות מבית כנסת אחד למשנהו, מקהילה אחת לחברתה, על מנת להשלים את "סל התרבות" והחברה הנחוצים לו. מהו אפוא מקומה של הקהילה, ומה תפקיד הרב בתוכה?

כזכור, מודל המשכ"ן מורכב משתי צלעות: הצלע המעשית - המלך, והצלע הרוחנית - שופט, כוהן ונביא. מאז קום המדינה הצלע החומרית כבר קיימת ולכן מייירת את המעמד המיוחד שהיה נתון לגבאי¹⁴ ולראשי הקהל.¹⁵ אך מה בנוגע לצלע הרוחנית? לדאבון לב, המציאות של מקדש ושכינה חסרה מחיי האומה, וממילא מדינת ישראל מתקיימת היום ללא מוסד הכהונה והנבואה. כמו כן, הרבנות הראשית לישראל, שמייסדה, הרב קוק, ראה בה כאתגלתא של מוסד הסנהדרין,¹⁶ גם היא רחוקה מלהוות גורם משפיע על קביעת המדיניות במדינת ישראל. הרבנות הראשית לישראל הצטמצמה לתחום הדתי בתור הגורם המפקח על מתן שירותי הדת במדינה והיא חולשת מבחינה ציבורית על תחום המשפחה בלבד, "וכולי האי - ואולי". החוסר המהותי הזה מתגבר נוכח אתגרי העידן המודרני כפי שיפורט להלן.

14 מובן שגם היום הגבאי ממשיך להיות הדמות הדומיננטית בקהילה ומכוח סמכותו מנוהלים סדרי התפילה. הגבאי אף אחראי על הצד הטכני של אחזקת מבנה בית הכנסת. אך בהשוואה לראשי הקהל בגולה, סמכותו של הגבאי מתגמדת, שכן ראשי הקהל החזיקו לא רק את בית הכנסת אלא גם את כל מערך שירותי הבריאות הרווחה והחינוך של הקהילה בגטו. הסמכות הרחבה הזאת שניתנה לגבאי בגטו כבר איננה. אך חרף הצטמקות מקומו של הגבאי יש עדיין כר נרחב של פעילות הממתיין לגבאי הקהילה: התחום הרוחני. תחום זה שייך מטבע הדברים לתחום אחריותו של הרב, אך הגבאים בהחלט יכולים וצריכים לסייע לרב בקידום המהלכים הרוחניים שהוא מוביל בקהילה.

15 ייתכן שהמדינה המודרנית של היום היא בעלת השפעה גדולה אף יותר ממלכות ישראל הקדומה. בעוד בעבר המלך ראה עצמו אחראי רק על ניהול הכלכלה הביטחון ועשיית המשפט, המדינה המודרנית נוטלת לעצמה יותר ויותר תחומי אחריות כמו: רווחה, חינוך ורפואה, תחומים שהיו מאז ומעולם באחריות המשפחה והקהילה.

16 ראה מאמרי הראי"ה, עמ' 455, והערת הרב אבינר על דבריו שם בספרו טל אורות על ספר דברים, עמ' 102-103.

1. אתגרים רוחניים של היחיד והקהילה בעידן המודרני

בד בבד עם תקומת האומה והמעבר מגטו למדינה ומקהילה לאומה, חל שינוי לא פחות דרמטי: החל מהמאה ה-20 "נפתחו מעיינות החכמה"¹⁷ ועמהם תמורות מרחיקות לכת בהתפתחות המדע והטכנולוגיה.¹⁸ עולמנו השתנה ללא היכר והביא עמו תמורות עמוקות בכל תחומי החיים, ובכלל זה בחיי הקהילה ועבודת ה'. התמורות מציבות שני אתגרים מרכזיים בתחום הרוחני ונעמוד עליהם בקצרה:

1. היחלשות התא המשפחתי

בימי קדם אדם חי בצל משפחתו המורחבת, ה"חמולה", או בלשון התורה: "בתי אב" ו"שבטים". המשפחה המורחבת העניקה מעטפת חמה ואוהבת שנתנה מענה לכל צרכיו - הפיסיים והרגשיים. במצב זה, גירושין היו עניין נדיר ביותר. במסגרת שיחה ב"ברקאי" סיפר לנו הרב בן מנחם שסבו, שהיה דיין במרוקו, נזקק פעם אחת בלבד לסדר גט. מרוב זעזוע על כך שיש מציאות של גירושין בעירו, הוא ישב בתענית במשך כל אותו היום. "היום", סיים הרב מנחם, "אם אצום על כל סידור גט, אגווע ברעב..."

17 "ובשית מאה שנין לשתיא, יתפתחון תרעי דחכמתא לעילא, ומבועי דחכמתא לתתא, ויתתקן עלמא. לאעלא בשביעאה. כבר נש דמתתקן ביומא שתיא, מכי ערב שמשא, לאעלא בשבתא. אוף הכי נמי [תרגום: ובשש מאות שנה לאלף השישי (שנת 1850 לספירה) יפתחו שערי חכמה שלמעלה והחכמה תרד למטה ויתוקן העולם להתעלות לקראת האלף השביעי, כמו האדם המתקן עצמו ביום שישי לפני שתעריב השמש (כניסת שבת היא "הגאולה השלמה") כך הוא גם כאן]. וסימניך: "בשנת שש מאות שנה לחיי נח וגו' נבקעו כל מעיינות תהום רבה" (זוהר, פרשת וירא, דף קלב).

18 החפץ חיים, במאמרו צפייה לישועה פרק ב, כתב כך: "...ויחשוב האדם שהקיבוץ גופא ימשך כמה שנים עד שיקובצו, אבל באמת לא כן הוא, הקב"ה עושה כל ההכנות מקודם עד שכשיבוא עת הקיבוץ לא ימשך הרבה... ולזה אמר 'כי בא יבא', ר"ל כאשר יבא הזמן שיוכל לבא לא יתאחר כלל, והוא כמו שאמר הכתוב 'מי אלה כעב תעופינה', ר"ל כמו הענן שהוא רץ במהרה מאוד כן יהיה הקיבוץ גליות". הרב רומז להמצאת המטוס שיסייע בקיבוץ הגליות.

המצב כיום שונה בתכלית: המוביליות פיזרה את המשפחה המורחבת והזהות המערבית- האינדיבידואליסטית יצרה דגם חדש של התא המשפחתי: משפחה גרעינית, החיה לצד קהילה זו או אחרת, המעניקה מעטפת חברתית והמאוגדת ברמת סולידריות חלקית. המשפחה התלושה משורשיה המסורתיים והמוחלשת ממילא, מהווה 'טרף קל' לרוחות זרות הנושבות ממערב: התרבות המערבית הצמיחה מקרבה תנועות וזרמים המקדשים את הפרט והנאותו על פני ערכי המחויבות והנאמנות של חיי המשפחה. תנועות אלה, בצורתן הקיצונית, מאיימות על עצם קיומו של מוסד המשפחה תוך ניסיון ליצור אלטרנטיבה לתא המשפחתי המסורתי. "יצרא דעריות" לצד הזרם הפמיניסטי ותנועות הלהט"ב יצרו את "המשפחה החדשה", המתחרה במשפחה המסורתית. יותר ויותר משפחות מתקשות לקיים זוגיות בריאה וקשרי הורות תקינים. התוצאה היא היחלשות התא המשפחתי עד כדי פירוקו, מה שמגביר את מחלת הבדידות ועקות נפשיות נוספות המתלוות אליה. התפרקות המשפחה, או אפילו ערעורה, מנשלת את הילדים מעוגן הקיום שלהם, מהחום והאהבה החיוניים כל כך לחיים תקינים.

התורה מדריכה את הפרט, המשפחה והאומה לחיי קודש. אולם חיי קודש הם קומה שנייה על גבי קומת היסוד של חיים בריאים - בגוף ובנפש, שהעוגן שלהם הוא המשפחה, שקדמה לתורה. אדם החי בצל משפחה לקויה, חסרה אצלו קומת היסוד, המכינה אותו לכלל "עובד ה'". כאשר מוסד המשפחה מוחלש, המסורת אף היא נחלשת. אם בעבר היינו יודעים מה עושים במטבח או בתפילה מהתבוננות פשוטה במה שסבא או סבתא עושים, הרי שהיום כל דבר הופך ל"שאלת רב", וכל התלבטות חינוכית הופכת לביורר עיוני, מה שמרחיק את עבודת ה' מהעולם הטבעי הפשוט.

2. שינוי ברמת החיים ובקצב החיים

לרמת החיים העולה ולחברת השפע המתפתחת יש השפעה על מיקוד תשומת הלב לתחום המשפחה והרוח. רמת החיים העולה יוצרת פרדוקס: מצד אחד, רמת החיים שלנו איננה נופלת מזו של מלכים בימי קדם. מצד שני, למלכים בימי קדם היה שפע פנאי לעיסוק רוחני ולטיפוח המשפחה, ולעומת זאת, בימינו, המרדף אחר שעות העבודה כדי לממן את אותה רמת חיים איננו מאפשר פנאי ופניות לעיסוק ברוח. התוצאה היא קושי ממשי בקביעת עיתים לתורה בצורה משמעותית.

נוסף על טרדת העבודה, קצב החיים המתגבר והולך, כמו גם הריחוק מהטבע ומשלוות החיים, יוצרים עקה בנפש האדם. המציאות של תקשורת מיידית ואינטנסיבית דרך הסמארטפון יוצרת את מחלת הדור: היסח הדעת. הקשרים עם בני המשפחה נעשים קצרים יותר ורדודים. ניתן לומר שככל שיש יותר מסכים בבית, יש יותר מסכים - בין בני הבית. היסח הדעת וה"מיסוך" הכללי בין המציאות לתודעה שלנו באים לידי ביטוי גם בקשר שלנו עם הקב"ה: יום יום, בעמדנו בתפילה, אנו עדים לגודל האתגר למקד את תשומת הלב, ולו לדקות מספר, כש"רעשי הרקע" הרבים הם בעוכרינו.¹⁹

ז. אתגרי הקהילה החדשים בדור הגאולה: תפקיד הקהילה ורב הקהילה בימינו

סקרנו לעיל את השינוי המהותי שעבר היהודי במאה השנים האחרונות: מיהודי גלותי שכל עולמו הוא "ד' אמות של הלכה" בצל הקהילה, לאזרח ישראלי²⁰ דתי ומשפחתו הקטנה והעצמאית, המחפשים קהילה, בעיקר כמענה לצורך חברתי. כמו כן, סקרנו את גודל האתגר בתחום עבודת ה': מחיים דתיים תמימים ומסורתיים

19 עוד על אתגרי המודרנה המאיימים על עולמו של המאמין ועל התפילה ראה במאמרו של הרב ליכטשטיין, "שברון לב ותמהון לבב, הרהורים על עבודת ה' במודרנה", בהיותו קרוב, אסופת מאמרים לימים הנוראים. ראה בעיקר עמודים 106-102.

20 לא התייחסתי במאמרי זה לקהילה המודרנית בחו"ל, מהסיבה הפשוטה שהמאמר מתמקד בתרומת הקהילה, בת זמננו, לקידום גאולת ישראל. מכיוון שהגאולה משמעה שיבת עם ישראל לארצו והחייאת מוסדות המשכ"ן שמקומם בירושלים, אין ליהודי הגולה מה לתרום בעניין. גם אם הקהילות יהיו כולן מלאות תורה וחסד, הרי שמעשים אלה בכוחם להאיר רק את היחידים החיים בקהילות הנכר ואין בכוחם להשפיע על תהליך הגאולה. מוקד ההשפעה וזירוז הגאולה הוא כאן, בארץ ישראל, ובאמצעות הפחת רוח ה' בתוך מדינת ישראל. אם חפצים יהודי הגולה לתרום למהלך גאולתנו, עליהם לעשות דבר אחד: לארוז את מטלטליהם ולעלות ארצה. בכך הם יחסלו את הגלות הארורה ויחישו את גאולת עם ישראל והעולם כולו. למרות זאת, נציין רק שבקהילה בחו"ל, נוסף על הרווח החברתי שחבר הקהילה מקבל מחברותו בקהילה, ישנו גם הרווח של קיבוע זהות יהודית, אם זו זהות של "יהודי אורתודוקסי", "יהודי קונסרבטיבי" או "רפורמי".

לחברה דתית החיה כחלק מחברה מערבית ליברלית וכחלק מחברת שפע הנתונה תחת שפע של מסיחי דעת.

האם מצב דברים זה פירושו שאנו עומדים בפני שוקת שבורה בתחום הרוח? "ירידת הדורות"? טענתנו היא שהשינוי החד במצבנו, הגם שיש בו צדדים מדאיגים, אינו אלא בשורה טובה. הצימאון האדיר של החברה הישראלית ומשבר הזהות העמוק שבו היא נתונה, מלמדים דווקא על עמידתנו בפתחו של עידן חדש, עידן חזרת השכינה, לא פחות!

עולם הרוח שתואר ביחס לחיי הקהילה הקלאסית בגלות, הנראה שלם ועוטף, הוא עולם קטן ביחס לעולם הגדול שאנו עומדים בפתחו. בגלות הישנה, המודל של "כתר כהונה" - בדמות החזן, ו"כתר נבואה" - בדמות הדרשן, מילא את הלב. לא כן בימינו: הצימאון הרוחני לחיבור שלם ורחב עם חיי הקודש, עם השכינה, אינו מתמלא מחזן בעל קול ערב ומדרשן הגורם לקהל שומעיו להזיל דמעה. עם ישראל דורנו מצפה ליותר. עיני האומה כולה (ביודעין או שלא ביודעין²¹) נשואות להשלמת היעד ההיסטורי של עם ישראל: משכ"ן - במלוא מובן המילה; לא רק מלכות מעשית שמנהלת את אזרחיה, אלא "ממלכת כהנים וגוי קדוש", ממלכה המתנהלת לצד סנהדרין, מקדש ונבואה. היעדים הנגזרים מצפייה אמיתית זו הם גדולים ומקיפים הרבה יותר משאיפותיו הדתיות של היהודי בגלות. הקהילה הישנה פינתה את מקומה לטובת חיים חדשים כאן בארץ ישראל, חיים הנמצאים בצומת דרכים היסטורי בתחום הרוחני: מעבר מ"משיח בן יוסף" - התחייה הלאומית ומדינת ישראל, ל"משיח בן דוד" - הפיכת מדינת ישראל ל"ממלכת כהנים וגוי קדוש"²².

21 ראה מאמר הדור לראי"ה קוק, שם ביאר בהרחבה את מאפייני הדור בזמן הגאולה. הרב מראה שם שעובדת היותו של הדור מרוחק מתורה ומצוות אין בכוחה ללמד על ריחוק מהקודש או מגאולה, אלא להפך, טמונה בה בשורת הגאולה.

22 ראה בספר קול התור לר' הלל משקלוב, תלמיד הגר"א, בפרק ב (בייחוד בתחילת חלק א ותחילת חלק ב), שם הוא מבאר בהרחבה מושגים אלה וכן את מערכת היחסים שבין שני השלבים (ראה גם "המספד בירושלים" לראי"ה קוק במאמרי הראי"ה).

האם המעבר מ"משיח בן יוסף" ל"משיח בן דוד" תלוי בנו? נראה לענ"ד שהתשובה היא כן!²³ כשם ש"משיח בן יוסף" קם מכוח "איתערותא דלתתא" שלנו (ההשקעה האדירה של מאה שנות עשייה ציונית תוך מסירות נפש, המלווה כמובן בסייעתא דשמיא אדירה), כך הם פני הדברים גם ביחס לשלב השני של גאולתנו - הפחת הרוח והאמונה במדינתנו. כשמדברים על שינוי לאומי חושבים על הממשלה, על עמותות ועל מוסדות גדולים. אך שינוי כמו שאנו מייחלים לו, הפיכת המדינה ל"ממלכת כהנים וגוי קדוש", לא יתחולל על ידי המדינה עצמה, כמו "שאין שבו

23 ראשית, כשם שמלכות ישראל, שהיא גולת הכותרת של "משיח בן יוסף", באה מכוח "אתערותא דלתתא", כך גם ביחס לשלב של "משיח בן דוד". ראה למשל קול התור פרק ו. הרב שרקי, בשיחותיו לשביעי של פסח, מעיר שבנקודה זו נטה הרב חרל"פ מרבו הרב קוק (כפי שמופיע למשל בספרו מי מרום על ההגדה של פסח עמ' נד). הרב חרל"פ סבר שהשלב הרוחני יבוא בדרך נס, ממרום.

שנית, הגם שיש מי שאומר שביאת משיח צדקנו ובניין בית המקדש לא יבואו בדרך הטבע ובהשתדלות מעשית מצידנו אלא בדרך נס, נראה שלכולי עלמא הקמת הסנהדרין היא בידי אדם, וכפי שמוזכר בפרוש המשניות לרמב"ם, סנהדרין פרק א. ראה נוספת מתקבלת מהעובדה הפשוטה שבמהלך חמש מאות השנים האחרונות נעשו כמה ניסיונות לחידוש מוסד הסנהדרין, כאשר האחרון שבהם נעשה על ידי שר הדתות הראשון של מדינת ישראל, הרב מימון (המהלך טורפד בעקבות מחטף שבוצע על ידי חוגי המשפטנים דאז. הם הצליחו לנתק את מוסד הרבנות הראשית ורבניו ממוסדות השלטון ויצרו למעשה מצב של הפרדת הדת מהמדינה, כפי שנהוג במדינות נוצריות רבות).

נוסף על כך, המשיח אינו בהכרח מלך כבימי קדם המנהל את ממלכתו על פי משטר מונרכי. "משיח צדקנו" יכול להיות גם מנהיג המערכת השלטונית כפי שאנו מכירים אותה היום, אלא שהחוקה שעל פיה היא נוהגת היא חוקת התורה. כלומר כנסת ישראל וממשלתה הכפופות לסנהדרין (במקום למערכת המשפט שבראשה בג"ץ). לפי אפשרות זו, מדובר במצב אידיאלי, לפיו החברה הישראלית עוברת תהליך עומק, שבסופו היא מעוניינת להציב בראשה ראש ממשלה צדיק שיוציא לפועל מהלכים היסטוריים, למשל: החלטת ממשלה על הקמת בית המקדש - על כל המשתמע מכך. בנוגע למוסד האחרון, מוסד הנבואה, אנו סמוכים ובטוחים שלאחר כל המאמצים שיושקעו בהשבת שאר מוסדות המשכ"ן, השופט (סנהדרין) והכוהן (בית מקדש), יערה ה' עלינו את רוחו ויחזיר לנו גם את הנבואה. בבחינת "שובו אלי - ואשובה אליכם" (ראה לעיל הערה 1 מה שכתבנו בעניין "כתר שם טוב" במשנת רבי שמעון).

מוציא עצמו מבית האסורים". המדינה, כפי שהיא כיום, לא תדחוף לעשיית שינויים בכיוון של מהפכה רוחנית כגון הקמת סנהדרין וכדומה. השינוי צריך לבוא מלמטה.

הרבנות הראשית לישראל, שהרב קוק מייסדה תכנן שתהווה חוליית המעבר לסנהדרין, לא השיגה לעת עתה את מטרתה. השפעתה מסתכמת בעיצוב המדינה כמדינה יהודית ברמה הסמלית בלבד. חלו שינויים בחברה, חזרה בתשובה, כבוד ליהדות, נסיעות המוניות לאומן וחדירה של הרוח לעולם המוזיקה, אך לכלל שינוי עומק עדיין לא באנו. גם תנועות כמו "בני עקיבא" על מוסדותיה החינוכיים המפוארים, הצליחו לעצב זהות חדשה בחברה הישראלית: "הציונות הדתית", אך השינוי לא פרץ מעבר גבולות המגזר, וגם בחברה הדתית עצמה יש צורך לעורר את הלבבות לקראת הבאות. אנו זקוקים לשינוי עומק, שינוי שיתחיל בחברה הדתית, וכשזו תהיה חדורה באידיאל הגדול של "ממלכת כהנים", יהוו חבריה שגרירים שלו לכלל החברה.

ח. אז מה עושים? יעדים מעשיים עבור הרב וקהילתו

נראה שהשינוי המיוחל יושג דווקא על ידי הקהילה הדתית. כשם שאבני היסוד בזמן יציאת מצרים היו המשפחה, כך גם בגאולתנו: "כימי צאתך מארץ מצרים" - כך בדור הגאולה שלנו: המשפחות והקהילה שמחזקת ומצמיחה אותן, הן הרוח החיה שתניע את המהלך הגדול של עם שלם המחובר לקודש.

כאן אנו מגיעים לתפקיד הקהילה ולרב העומד בראשה. טענתנו היא, שלקהילה הדתית בישראל יש תפקיד מרכזי בשינוי המיוחל; ואם לא בהשבת כלל המשכ"ן, לפחות בקידום והבשלה של התנאים בעם ישראל שיביאו בסופו של דבר להקמת הסנהדרין וממשלה צדיקה.

אם נצליח לחולל שינוי בקהילה מאיגוד שעיקרו חברתי למוקד של תורה והשפעה, הרי שנצליח להגשים את שתי המטרות: הן בתחום מתן מענה לאתגרים הרוחניים לפרט בקהילה הן בהתנעת שינוי עומק כללי בחברה. חרף השוני הגדול בין הקהילה דהיום לקהילה הקלאסית הישנה, מסתבר שיש עדיין מה ללמוד ממנה.

על הקהילה הישנה ניתן לומר את דברי המשנה באבות: 24 "כל כנסיה שהיא לשם שמים - סופה להתקיים". מודל הקהילה הישן שנבנה לשם שמים ולשם צליחת הגלות כעובר ברחם אמו, מהווה בסיס לבניין הקהילה הישראלית הדתית החדשה: כאז, גם היום, על רב הקהילה לכוון ולהדריך את קהילתו לדבוק בתורה ובקודש. היכן אפוא ההבדל? בעוד בגלות התורה היוותה משען ומפלט מהפריץ ומהמציק, הקהילה בימינו צריכה לשקוד על יצירת מעיין חיים שמהווה מנוע צמיחה רוחני לחברי הקהילה. התורה היא המענה התרבותי הראוי לרוחות הזרות שמסביב, התורה מכוונת ומדריכה את הפרט בקהילה לחיי משפחה בריאים וטבעיים. בכוחה של התורה ליצור מנוע צמיחה רוחני, שיגיע לשיאו במעבר מעובד ה' פרטי למשפיע ומחולל שינוי מחוץ לכותלי הקהילה.

בד בבד עם הפיכת הקהילה הדתית מאיגוד חברתי עבור משפחות דתיות למקום חי של עבודת ה', יושג השלב הבא: הטמעת תודעת שליחות רוחנית בקרב חברי הקהילה. שליחות ברמה הלאומית- רוחנית, שליחות הנובעת מההכרה שהובלת השינוי היא באחריותנו. כשם שהקהילה הישנה בגלות הייתה משמעותית עבור היהודי ומשפחתו והיוותה את מרכז חייו והציר הראשי של זהותו כיהודי דתי, כך הקהילה החדשה בישראל יכולה וצריכה להיות מרכזית בחיי האזרח הישראלי הדתי ומשפחתו, אך הפעם לא רק כמעטפת דתית מגוננת, אלא גם כמנוע צמיחה רוחני וכבסיס של השפעה - ברמה הלאומית.

המפתח להתמודדות עם האתגרים הרוחניים העומדים לפתחנו, וכן המפתח להגשמת הייעוד של "ממלכת כהנים וגוי קדוש", הוא כאמור שינוי באופי של הקהילה הדתית בישראל. מקהילת מתפללים בעלת מכנה משותף חברתי, לחבורת עובדי ה' בעלת סגנון ויכולת השפעה דומים; מפרט או ממשפחה המחפשים מענה והשלמת צרכים, לחבורה אידיאליסטית המחפשת כיצד להיות השגרירים של הבשורה הגדולה לכלל ישראל.

השפע החומרי והפריחה הכלכלית שזכינו להם בדורנו אינם בהכרח מתכון לשקיעה ולהסתאבות אלא מקור חשוב של משאבים שיכולים וצריכים להיות

מופנים לטובת קידום היעדים הלאומיים-רוחניים שציינו²⁵. פרץ הטכנולוגיה והתזזיתיות שהיא יוצרת הם בשורה רוחנית, ולא איום תרבותי. הזוהר²⁶ מציין את שלב פתיחת מעיינות החכמה כחלק בלתי נפרד ממהלך גאולתנו. שפע החומריות והמידע, לצד הכלים הטכנולוגיים המופלאים, נועדו להגשים בעילות ובמהירות את רצון ה':²⁷ הקמת "ממלכת כהנים וגוי קדוש" והפצת שמו בעולם, וכמאמר הנביא ישעיהו: "עם זו יצרת לי תהלת יספרי".²⁸

מהי צורת הפעולה הנדרשת בכדי לחולל את השינוי בקהילה דהיום? ניתן לדמות זאת לתהליך היווצרות הפרפר: בשלב הראשון, שלב הגולם: התכנסות, מגננה וגדילה איטית, ובשלב השני נכונות לפרוץ קדימה לפרוס כנפיים ולעוף - בבחינת "יפוצו מעיינותיך חוצה". כאן המקום לדבר על תפקיד הרב בתהליך זה: על הרב ללוות את הקהילה מכוח תורתו בתהליך כפול של "סור מרע" ואחר כך של "עשה טוב": הרב צריך לעסוק בבניין שריון "מגן רוחני" מפני השפעות זרות, לצד בניית מנוע צמיחה רוחני שיש בכוחו כדי להשפיע על החברה כולה. המפתח להשגת שני השלבים גם יחד הוא התורה: מכוח תורתו צריך הרב להפיח רוח חיים בבני קהילתו, בבחינת "מעט מן האור המגרש הרבה מן החושך". בכוחה של התורה

25 ראשית, מלבד היתרון הפרקטי שצוין, יש כאן גם מהלך היסטוריוסופי המשתלב עם מהלך גאולתנו. הרב שרקי בשיחותיו משווה בין שלוש תכונות הנביא: "חכם גיבור ועשיר" (שבת צב ע"א), למהלך שעברנו בדורות האחרונים: "בגלות הוכחנו שאנו יודעים להיות חכמים, בתקומת המדינה הוכחנו שאנו יודעים להילחם ולהיות גיבורים, ובדורנו בו הפכנו לאומת הסטארט-אפ, זכינו גם לעושר". שנית, בפרשת האזינו משה מוכיח את עם ישראל במשפט המפורסם: "וַיִּשְׁמַן יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעֹט" (דברים לב, טו). גם ישעיהו (כב, יג) משמיע את דברי ההוללים באוזני ישראל: "אָכֹל וְשָׂתוּ כִּי מָחָר נָמוּת", כתוכחה על שקיעתם בחומריות. אך יש גם צד אחר למטבע החומר: הנביא יואל (ב, כו) מוסר לנו נבואה המשמשת לנו נחמה ואתגר כאחד: "וְאַכְלֵתֶם אֶכֶל וְשָׂבוּעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת שֵׁם ה' אֱ-לֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא יִבְשׁוּ עַמֵּי לְעוֹלָם" (יואל ב, כו).

26 ראה בהערה 17 לעיל, שם הובא הזוהר בלשונו.

27 הרב שבתאי רפפורט אומר בשיחותיו שהאינטרנט אינו בעיה אלא בשורה שה' שתל דווקא בדור שלנו, כדי שנוכל באמצעותו לתקן עולם (וראה לעיל בהערה 18 על דברי החפץ חיים שההתפתחות הטכנולוגית היא חלק מתכנית הגאולה). שפע המידע נצרך בדור שצריך להעביר מסרים של תורה וגאולה לעם ישראל ולעולם כולו.

28 ישעיהו מג, כא.

להביא מזור ולחזק את החוסן הנפשי והמשפחתי של בני הקהילה. התורה מניעה כמובן גם את המשך התהליך - "עשה טוב": על הרב ליצור בקרב בני קהילתו תנועה של מעבר מעמדת "מגננה דתית" לעמדת השפעה ציבורית ולאומית: רב הקהילה יכול וצריך ללוות את התהליכים הללו, תוך שיתוף פעולה עם הגבאים ואנשי המקצוע. נפרט יותר על שני השלבים - "סור מרע" ו"עשה טוב":

"סור מרע": תהליך זה, שהוא ראשוני ויסודי, מורכב מתתי-שלבים: איתור הרע, הכוונה למטפלים רלוונטיים, ליווי תהליך הריפוי עד להשגת חיזוק החוסן הנפשי והמשפחתי: עבודת ה' הפרטית והקהילתית מתחילה בחוסן משפחתי ונפשי. בבחינת "דרך ארץ שקדמה לתורה". הרב שהוא בעל ראייה חדה של ה"טוב בעיני ה'", יכול לזהות במהלך עבודתו השוטפת את הופעת הקלקולים והחולשות (זיהוי הבעיות יכול להתרחש במסגרת שאלה הלכתית המהווה 'קצה קרחון' לבעיית עומק, או סתם מתוך שימת לב לשינויים בהתנהגות התקינה אצל מי מבני הקהילה). בשיתוף עם הגבאים ואנשי המקצוע הרלוונטיים יכול הרב להגיע לזיהוי הבעיה ומקורה: אם זה קשיים משפחתיים (זוגיות וחינוך), כלכליים, התנהגותיים (כמו התמכרות), או נפשיים (למשל דיכאון שלאחר לידה). מכוח חיבורו התמידי לתורה, מקור הטוב, הרב ממשיך ללוות, לעודד, לייעץ ולחזק את בני קהילתו במהלך תהליך השיקום. בעוד בגלות היוותה הנהגת הקהילה "שריון מגן" מפני התנכלות השלטונות הזרים, הרי שכיום, הנהגת הקהילה יכולה וצריכה להוות שריון מגן מפני האיום הרוחני העוטף אותנו. להגן עליה מפני כניסת "רוחות זרות" החודרות לתודעה, לגונן על הנפש ועל המשפחה מפני פגיעה וטשטוש. הרב בדורנו יכול וצריך לשמור על קהילתו, תוך ניצול המשאבים האדירים העומדים כיום לרשותו: מדינת ישראל (על משרדיה השונים, כמו משרד הרווחה), עמותות, ידע מקצועי ואמצעים טכנולוגיים. כל זאת כדי לסייע בבניין "שריון מגן" רוחני לצד מנוע צמיחה רוחנית.

"עשה טוב": לא די במגננה. הפרפר צריך לצאת ו"לפרוש כנפיים". מוכרחים לצאת ל"מלחמתה של תורה". הרב זאב קרוב זצ"ל היה מדריך את תלמידיו בחורי הישיבה ערב יציאתם מה"חממה" הישיבתית ל"עולם האמיתי" כ:29 אסור לסטודנט או

29 הציטוט כאן אינו מילה במילה אלא מה שזכור לי מתוך שיחה ששמעתי מפיו בכנס "בניין שלם" תשע"ג.

לחייל הדתי לחוש שהוא "נוקק" או "נצרך". זמני התפילה שלו והצורך שלו בכשרות ובהפרדה אינם עניין פרטי. עליו להפוך את "צרכיו הדתיים" לאידיאל לאומי: הצבא צריך להיות קדוש יותר, המרחב הציבורי - באוניברסיטה, בעבודה, במערכות החיים - כולם חייבים לעבור שינוי מהותי, מהתנהלות חילונית שהיא "ככל הגויים" להתנהלות יהודית ערכית מוסרית - על פי רצון ה'. אל לו לעובד ההייטק, למשל, להסתופף לו בדל"ת אמותיו מתוך ניסיון לשמור על אורח החיים הדתי הפרטי שלו, אלא עליו לבשר לסביבה ו"לבשם" את חבריו לעבודה, מרוח התורה שהוא יונק. על הפקיד או המשפטן - בן הקהילה, להציג מול כל החלטה של הממשלה ומערכת המשפט מהי העמדה הנכונה שיש לנקוט על פי דעת תורה.³⁰

תפקיד הרב אם כן, הוא לתת מענה כפול של מגננה ושל שליחות תורנית: תחילה על הרב לזהות קשיים בחוסן הנפשי והמשפחתי ולהוות מענה ראשוני לליווי והפניה לגורמים המתאימים תוך ליווי הטיפול. לאחר מכן, לאחר שקומת היסוד

30 ראשית, גם ויכוחים המתפתחים סביב עניין ערכי או מוסרי בין האדם המאמין לחברו לעבודה או לחברו לפלוגה, חשובים ביותר. השמעת דעת תורת אמת אל מול דעות נפסדות יש בה משום מצוות תוכחה. המחאה כנגד השקר מעבירה שני מסרים חשובים: א. יש בעולמו של היהודי המאמין משנה סדורה ועמוקה; ב. עצם המעלה בהשמעת האמת: כשהתורה מצווה: "הוכח תוכיח את עמיתך". היא מצווה אותנו בין השאר למחות כנגד השקר. מחאה זו, גם אם אינה משכנעת מיד, יוצרת תודעה אצל הטועים, נקודת ייחוס חדשה למה שחשבו כ"אמת" שעל פיה חיו עד כה. האמת צריכה להיאמר! בכוחה לזכך ולטהר את העולם במעט, בכוחה לגרום לטועים לחשוב אחרת על המציאות ועל הבחירות שלהם.

שנית, דוגמה נוספת של השפעה בכיוון הנכון נוכל למצוא אפילו בעולם החולין, למשל בהזמנת חבילת נופש. באחד מעיתוני "שבת בשבתו" קרא הרב שרלו לתייר הדתי לא להתבייש: אתה מזמין צימר, אל תתפשר על התחום הדתי: כשם ששום ישראלי אינו שוכח לדרוש ג'קוזי ובריכה, כך יש לדרוש מטבח כשר, קרבה לבית כנסת, נטלה וכו'. הדרישות הנ"ל, יותר מהמטרה הספציפית שהן משיגות, כהספקת "שירותי דת" למטייל הדתי, יש בכוחן להעביר שדר: התורה היא דרך החיים הנכונה, ומי שאוחז בה לא זו בלבד שאינו מתבייש בדרך הנכונה שהוא חי על פיה, אלא יוצר שדר: התורה נוכחת בכל מקום ובכל מצב והיא חלק בלתי נפרד מהמציאות ה"נורמלית".

קיימת ויש פניות לעבודת ה', על הרב להרביץ תורה ולחזק את יראת השמים בקהילה, בעיקר מתוך דוגמה אישית. חיזוק הרמה הרוחנית והתורנית הוא המנוע שנותן כוח לחברי הקהילה לעבור לשלב הבא, שלב ההשפעה: תחילה השפעה פנימה בחדר כלפי חברים נזקקים או חולים, בחיזוק תורני של ילדי הקהילה, ובהמשך מפעלי חסד כלפי עם ישראל. השלב הבא הוא להחדיר בחברי הקהילה תודעת שליחות, איש איש במקום עבודתו, איש איש כפי רמתו וכישוריו.

ט. סיכום

במאמרו ניסינו לבחון את תפקיד הקהילה בימינו מתוך ראייה רחבה. פתחנו במודל המשכ"ן האידיאלי (מלך, שופט, כוהן ונביא) - החזון הכללי של עם ישראל, שהקהילה והמשפחה הן אבני הבניין הבסיסיות שלו. למדנו מהקהילה הגלותית הקלאסית כיצד לנצל את הקהילה כמקום שבונה זהות ותודעה, זהות של עובד ה' ותודעה של שליחות בהפצת הבשורה של המעבר מסתם מלכות רגילה ל"ממלכת כהנים וגוי קדוש".

נכון לעכשיו, מדינת ישראל מתנהלת בצורה חילונית: חוקי המדינה ברובם אינם נשענים על תורת ישראל, ולדאבון לב, מעמד הרבנות והרבנים נדחק יותר ויותר לקרן זווית על ידי מערכת משפט חילונית ודורסנית. אך האם מצב זה אמור להימשך לנצח? בידינו לשנות זאת! כשם שברמה השלטונית עברנו מממד קהילתי מצומצם (הגבאי) בחזרה לממד הטבעי לעם ישראל - מלכות ברמה הלאומית, כך יהפכו גם מערכות הרוח מהצורה הגלותית המצומצמת שלהן (רב, חזן ודרשן) למערכות הרוח ברמה הלאומית: סנהדרין, מקדש ונבואה.

כדי לקדם תהליך זה, אנו זקוקים לבניין רוחני נכון של הקהילה. לעבור משיח של שיחות מוסר המעודדות עבודת ה' ברמה פרטית (דבר חשוב בפני עצמו המתאים בעיקר לילדים ונוער) לשיח כללי. שיח של תיקון הכלל תיקון עולם. לעבור משיח של "עבודת ה' שלנו", "יראת ה' שלנו", "עולם הבא שלנו", לשיח של שליחות. שיח של הרמת קרן ישראל והפחת רוח בעם ישראל. כדאי ללמוד מחסידות חב"ד כיצד בונים תודעה של שליחות. כשם שהרבי מלובביץ' זצ"ל הנחיל, בהצלחה רבה, את אתוס השליחות של עבודת ה' הפרטית בקרב חסידיו בכל קצוות תבל, כך עלינו להחדיר בקהילותינו תודעת שליחות של בניין רוחני כלל-ישראלי כאן במדינת

ישראל. שליחות שמטרתה הצעדת מדינת ישראל והחברה הישראלית אל עידן "משיח בן דוד". בכוחו של הרב לעצב קהילת עובדי ה' המהווה גורם משפיע ודוחף. קמעה קמעה נשיב את עמנו למציאות השלמה - "כימי עולם וכשנים קדמוניות".